

Kungliga KLOCKOR

På de svenska kungliga slotten finns mängder av klockor – bordsur, golvur, väggur och fickur – som alla utgör en del av de kungliga inredningarna. De är alla sinnrikt konstruerade, vackert utformade och bär ofta på en spännande historia.

TEXT Tulla Grünberger FOTO Copyright Kungl. Hovstaterna/Martina K Svensson

VI BEHÖVER IDAG inte ett vackert bordsur i brons placerat på en byrå hemma i vardagsrummet eller i matsalen. Snart behöver vi inte heller något armbandsur för att visa tiden. Trots detta tillverkas fortfarande klockor – små och stora, billiga och dyra, i plast, stål, silver och guld som vi bär runt handleden. De visar alla exakt tid men det är inte det vi är ute efter i första hand. Det är vad som är runt uret som vi värdesätter – det designade fodralet – en Patek Philippe, en Cartier är guld värda.

Det mekaniska uret uppfanns under medeltiden och man tror att de första byggdes i Kina redan på 1000-talet. Det fanns mekaniska ur på 1300-talet i Sydfrankrike och Norditalien. Den grundläggande tekniken, med roterande axlar och kugghjul som griper in i varandra och omvandlar axlarnas rotationshastigheter, är dock mycket äldre än själva uret. Tekniken fanns redan i antikens Grekland. Mekaniska ur fungerar genom att ett lod hissas upp eller att en fjäder dras

upp. Därefter ska energin långsamt dra ner lodet eller fjädern för att sedan behöva dras upp igen. På 1600-talet visade Galileo Galilei att man kunde tillverka klockor som drevs av en pendel. Pendeln är en mer exakt tidshållare i och med att den har en bestämd svängningsfrekvens. Man började tillverka manshöga ur – både loddrivna och fjäderdrivna. På 1690-talet blev dessa golvur eftertraktade och finns på många svenska slott och herrgårdar. Klockorna blev självklara inslag i inredningarna.

Genom att gjuta fodren i brons blev klockorna som glänsande konstverk. Genom att bränna fast gullet i bronzen med hjälp av kvicksilver blev ytan slitstark. Förr gjordes detta över öppen eld men kvicksilverångorna var skadliga och från och med slutet av 1700-talet övergick man till att bränna bronzen i slutna ugnar.

Varsågod! Här kommer några exempel från våra svenska kungliga slott.

1. STOCKHOLMS SLOTT

Bordsur tillverkat av hovurmakaren Johan Fredman cirka 1750. Fredman känner vi till främst genom Bellmans beskrivning som en krogarnas hjälte "utan ur, verkstad och förlag". Men innan kroglivet tog överhanden var Fredman en mycket skicklig urmakare, mästare i Stockholmsämbetet 1736 och hovurmakare 1745.

Bordsuret är litet och tillhör Fredmans få kända arbeten. Själva fodret i brännförgylld brons är ett fint exempel på rokoko. Behagfulla linjer och med blommor runt själva klockan. Bordsuret är troligen beställt av hovet på 1740-talet och det kan vara arkitekten Jean Eric Rehn som formgivit fodret. Det kungliga lejonet tittar fram mellan bladen och högst upp lyser kung Sol, efter franskt mönster men omformad till en svensk sol – den kungliga Nordstiernan.

2. TULLGARNIS SLOTT

Solur

Ett solur på slottets borggård. På ringen kan man läsa "Mig leder solen – Er skuggan" – ett valspråk som skulle kunna passa för en kung som med Guds hjälp styr sitt land.

Tornur

Tornurets urverk på Tullgarns slott är tillverkat av urmakarfirmen Linderoth 1899. Linderoth var en känd urmakare och blev ännu mera känd och eftertraktad när firmen fick den kungliga beställningen om ett urverk till Tullgarn. Det gav upphov till många beställningar till flera slott, herrgårdar och kyrkor i Sverige och blev firmans specialitet.

3. STOCKHOLMS SLOTT

Solrosur

Berättelsen om den gyllene solrosen bygger på Ovidius metamorfoser, där det berättas att vattennymfen Clythia blivit övergiven av sin älskare solguden Helios. Djupt sårad stirrar hon in i solen. Efter nio dagar förvandlas hon till en solros. Urtavlan är signerad av bronsgjutaren Galle, rue Vivienne à Paris. Bordsuret är inköpt i Paris under Karl XIV Johans tid.

3

4

4. KINA SLOTT

Bordsur

Kina slott var en skyddad plats för de kungliga, som ett rosa dockskåp med de allra finaste möbler, ljuskronor, speglar och textilier. Bordsuret är signerat Claudius de Chesne, verksam cirka 1690–1720. Fodralet är lackerat i blått och dekorerat med landskapsbilder, figurer och blommor i guld, silver och olika färger. Den eleganta kinesiserande dekoren är utförd av ornamentbildhuggaren Johan Ljung.

5. STRÖMSHOLMS SLOTT

Timglas

Ett annat sätt att mäta tiden – med sand i timglas. Här ser man fyra timglas placerade intill slottskapellets predikstol. Under predikan kunde prästen använda dem för att beräkna längden på sin predikan. Det var olika mängd i varje glas. Det första tömdes efter 15 minuter, det andra efter 30, det tredje efter 45 och det sista efter 60 minuter.

5

6. GUSTAV III:S PAVILJONG I HAGA

Bordsur

Ett bordsur krönt av två turturduvor. Klockorna är gyllene prydnadsföremål och placerades ofta på svarvade konsolbord och framför stora speglar – som smycken i de eleganta kungliga inredningarna. Här har pendeln försetts med en förgylld sol – en hyllning till solguden Apollon och till Gustaf III.

7. STOCKHOLMS SLOTT

Golvur

Golvur som kontrollerar slottsknektarnas arbetstider. Man kunde läsa av varje kvart med hjälp av ett fjäderbelastat stift på urtavlan. Urmakaren är troligen Erik Callerström som var verksam under 1800-talets första del. Fodret är tillverkat av slottets handsnickare Jonas Albion.

8. ROSERSBERG

Tornur

Tornuret är tillverkat av firman Linderoth 1941 i samband med en renovering av slottet. Gustaf Wilhelm Linderoth var en av Sveriges förnämsta urmakare i mitten av 1800-talet. Han drev tillsammans med sin hustru Betty (född Cedergren) Linderoths urfabrik och fick prisedalj för sina klockor på världsutställningen i London 1852. När kung Oskar I 1853 beställde ett tornur till Tullgarns slott blev det utgångspunkten för firmans omfattande produktion av tornur och stationsur i hela Sverige.

9. GRIPSHOLMS SLOTT

Hedvig Eleonoras bordsur

Ett barockarbete från Augsburg på 1680-talet. Signerat Jacob Mayr den äldre och med silverarbete av Christoph Drentwett. Överst i ramen sitter ett klot som visar månens faser och därunder en månadsbild som man byter för hand. En av Hedvig Eleonoras favoritklockor som följde med henne från slott till slott. Vi kan jämföra denna praktpjäs med Fredmans lilla bordsur – 1600-talets kraftiga barock till sirligt och elegant 1700-tal. Olika uttryck i olika tider.

Text och bilder är hämtade från boken "Slottstid - Klockor på de svenska kungliga slotten" (Votum Förlag) av Tulla Grünberger och Martina K Svensson.

